

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ, ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Розвиток національної професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України», 21 листопада 2024 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6226>

РАДКЕВИЧ

Валентина Олександрівна

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту
професійної освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. Презентована наукова доповідь акцентує увагу на трьох основних аспектах розвитку професійної освіти України: функціонуванні в умовах війни, ролі в повоєнному відновленні країни та завданнях євроінтеграції до освітнього і дослідницького просторів ЄС. Здійснено аналіз зумовленої війною трансформації ринків праці та освітніх послуг у сфері професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Обґрунтовано причини активізації участі приватного сектору у професійній підготовці робітничих кадрів. Охарактеризовано геополітичні і національні виклики національного ринку праці (гостра нестача робітничих кадрів у країнах ЄС; критична еміграція трудових ресурсів з України; значний відсоток українців, адаптованих за час війни до європейських ринків праці) та детерміновано трансформацію вітчизняної системи професійної освіти (необхідність забезпечення вимог воєнного ринку праці, збереження непопулярних через воєнний стан спеціальностей, відкриття нових професій і розроблення відповідних професійних стандартів для прискорення повоєнного відновлення країни). Охарактеризовано кадрову специфіку регіональних ринків праці та проблеми внутрішньо переміщених закладів освіти. Висвітлено особливості запровадження профільної середньої освіти. Розкрито трансформацію змістової парадигми професійної освіти. Особлива увага приділена діяльності Інституту професійної освіти НАПН України з питань науково-методичного забезпечення модернізації професійної і фахової передвищої освіти (розроблення і впровадження інноваційних методик і технологій; підготовка наукової, навчальної, виробничо-практичної і довідкової продукції; проведення масових заходів та експериментальної роботи в закладах освіти тощо) для підготовки майбутніх фахівців до повоєнного відновлення країни (розвиток цифрової, екологічної, енергоефективної, правової, самоосвітньої, кар'єрної, підприємницької та інших компетентностей). Загострено увагу на важливості докорінної зміни вітчизняної парадигми соціогуманітарної підготовки майбутніх фахівців, більш активного розвитку державно-приватного партнерства. Представлено науковий доробок учених Інституту з питань вивчення європейського досвіду розвитку системи професійної освіти, його аналіз та впровадження в сучасну освітню практику України.

Ключові слова: професійна освіта; ринок праці; ринок освітніх послуг; євроінтеграція; цифровізація; екологізація; енергоефективність; освітній і науково-дослідницький простір.

Для держави Україна та її суспільства останні роки у всіх сенсах стали доленосними. Боротьба народу, нації й держави за виживання стимулює активність усіх сфер суспільного буття, серед яких

освіта й, зокрема професійна, мають вирішальне значення не лише для формування готовності народу до духовного спротиву, але й до його здатності забезпечувати всі напрями своєї безпеки й незалежності. З огляду на це, доцільно акцентувати увагу на трьох основних аспектах нашого дискурсу: професійна освіта України в умовах війни, її роль у повоєнному відновленні країни та євроінтеграція (рис.1).

Рис. 1. Основні вектори розвитку професійної освіти України

Війна загострила й помножила проблеми професійної освіти. Аналіз ринку освітніх послуг свідчить про значні зміни в його структурі, зумовлені реформою освіти, постковідними і воєнними трансформаціями вітчизняної економіки й українського суспільства. Зокрема, через війну в Україні у вересні 2024 р. понад 3,7 тис. закладів освіти розпочали новий навчальний рік з пошкодженою інфраструктурою. У зв'язку зі значною руйнацією більше не зустрінуть на своєму порозі здобувачів освіти 365 освітніх установ (Війна та освіта, 2024, с. 5), з яких більше двох десятків — заклади професійної (професійно-технічної) освіти (далі — П(ПТ)О). Отже, майже 6 % інфраструктурного фонду професійної освіти знищено безповоротно.

За даними ЄДЕБО, станом на жовтень 2024 р. в Україні офіційно зареєстровано більше 1,4 тис. усіх суб'єктів освітньої діяльності, які готують фахівців у закладах професійної освіти державної, комунальної і приватної власності. Найбільша їх кількість функціонує у Дніпропетровській (139), Львівській (99), Полтавській (89) областях та м. Києві (84). Найменше — в Луганській (25), Чернівецькій (26), Волинській (36), Чернігівській (38) і Черкаській областях (39) (ЄДЕБО, 2024а) (рис.2).

Із них, за інформацією Держстату (Держстат, 2024а) у державній формі власності функціонує 664 заклади професійної освіти. Це — переважно професійно-технічні училища, професійні ліцеї і центри ПТО. З 2019 по 2023 р. їх кількість зменшилася на 59 (Держстат, 2024а), а щорічний контингент здобувачів освіти — на 20,5 тис. За кожен

Рис. 2. Заклади професійної (професійно-технічної) освіти: ЄДЕБО-2024

рік війни заклади професійної освіти з різних причин втрачали понад 10 тис. здобувачів.

З 2016 р. розпочалася зумовлена оптимізацією мережі закладів П(ПТ)О їх передача з державної власності в комунальну. Проте на практиці вдалося передати лише 55 з 200 запланованих (Швадчак & Коханій, 2024). У 2024 році стартував швейцарсько-український проєкт DECIDE в межах напрямку «DECIDE: ПРОФТЕХ», в ході якого було виявлено, що ключовими перешкодами, з якими зіштовхуються заклади П(ПТ)О в процесі своєї оптимізації, є проблеми, пов'язані не з освітнім процесом, а з майном і земельними ділянками.

Реформування освіти та пов'язані з війною труднощі детермінували зростання інтересу бізнесу до освітньої діяльності в цілому і, зокрема, різних видів професійної підготовки робітничих кадрів. Суб'єктами освітньої діяльності стали акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства тощо. Таких суб'єктів нині в Україні 766, тобто 54 % від загальної кількості освітніх інституцій. Наприклад, у Дніпропетровській області 18 суб'єктів освітньої діяльності належать акціонерним товариствам, 14 — товариствам з обмеженою відповідальністю і 12 — приватним підприємствам, що разом становить 32 % від 139 суб'єктів освітньої діяльності області. Означена тенденція характерна для більшості регіонів України. Це свідчить про те, що професійна освіта може швидко реагувати на нові соціально-економічні тенденції й виклики вітчизняного ринку праці.

Система професійної освіти охоплює також і заклади фахової передвищої освіти (далі — ФПО). За даними ЄДЕБО (рис.3), в Україні їх нині функціонує 684 заклади ФПО. Цей рівень освіти також

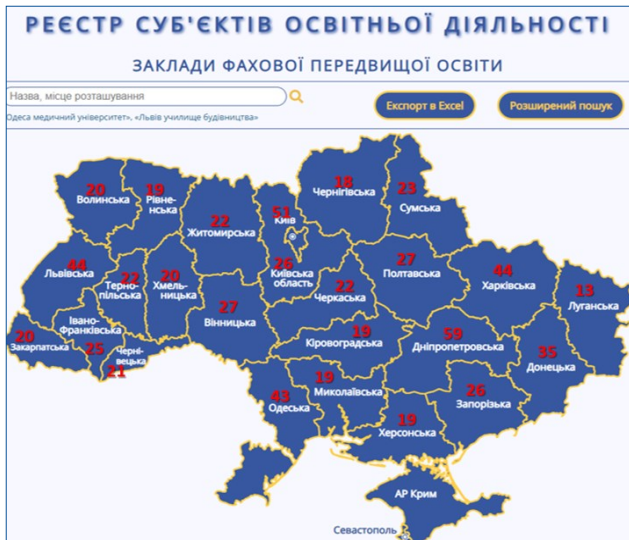

Рис. 3. Заклади фахової передвищої освіти: ЄДЕБО-2024

зазнав інфраструктурні й кадрові втрати. Наприклад, станом на 2024 рік ФПО втратила 10 закладів освіти через їх повну руйнацію, 38 — з різних причин припинили свою діяльність або перебувають у стадії припинення, 94 — мають статус переміщених (ЄДЕБО, 2024b).

Серед закладів ФПО, так само як і серед професійних (професійно-технічних), уже є такі, що фінансуються місцевими громадами і приватним сектором. Зокрема, у Львівській області — 39 % таких закладів, Донецькій — 29 %, Одеській — 28 %, Дніпропетровській — 15 %, Київській — 12%.

Сучасні геополітичні й національні виклики змушують систему професійної освіти України вчитися оперативного реагувати на трансформацію не лише вітчизняного, але й ринків праці у країнах ЄС. Наприклад, у Польщі критично бракує спеціалістів будівельної галузі — теслярів, столярів, покрівельників, монтажників, мулярів, штукатурів, електриків, зварювальників; у сфері гостинності — кухарів (UA.PL, 2023); у логістиці — водіїв вантажівок (Кириченко, 2024). У Німеччині не вистачає майже два мільйона кваліфікованих робітників, зокрема — водіїв, будівельників, працівників готельного і ресторанного бізнесу, фахівців з металообробки (DW, 2024, 19 квітня). Міжнародна організація праці (ILO) прогнозує, що цього року світовий рівень безробіття збільшиться до 5,2 %, у першу чергу через зростання безробіття в країнах з розвинутою економікою (DW, 2024, 21 червня). З огляду на це, українські біженці стали розглядатися як трудовий резервний фонд, здатний позитивно вплинути на ринки праці в країнах ЄС. Для цього європейські країни розробили чимало механізмів: визнання україн-

ських дипломів, курси для перенавчання, допомога через служби зайнятості (рис. 4).

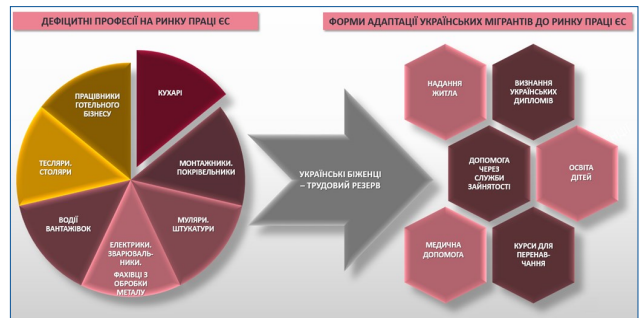

Рис. 4. Трансформація ринку праці: геополітичний аспект

Єврокомісар Ніколас Шміт зазначив, що з 4,3 млн українців, зареєстрованих за директивою про тимчасовий захист, 1,6 млн успішно працевлаштувалися в Європі, тобто понад 37 % (рис. 5).

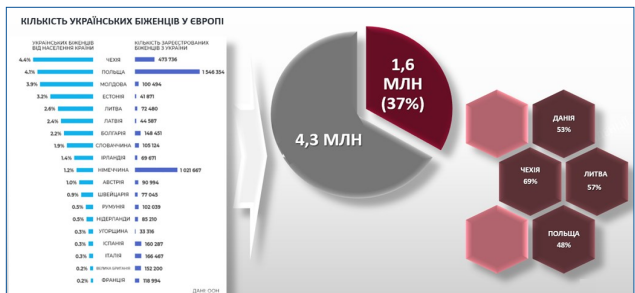

Рис. 5. Працевлаштування українських мігрантів у країнах ЄС

Наприклад, у Чехії працевлаштовано 69 % українців з тимчасовим захистом, у Литві — 57 %, у Данії — 53 %, у Польщі — 48 %. Міністерство праці та соціальних справ Чехії зазначило, що українські біженці позитивно впливають на бюджет країни. Так, у першій половині 2024 р. витрати Чехії на підтримку біженців склали 7,3 млрд крон, а доходи — 11,7 млрд крон. Таким чином, чеський бюджет отримав прибуток у 4,4 млрд крон (Хмельницька, 2024).

Як бачимо, відсоток українців, адаптованих до європейського ринку праці, є досить значним і може стати відсотком тих українських громадян, які в Україну, на жаль, уже не повернуться. Саме тому перед українською владою, роботодавцями, науковцями та освітянами постали серйозні труднощі, пов'язані з необхідністю розроблення й опанування такими методиками й технологіями, як: повернення працівників в Україну (43 %), залучення й утримання молодих фахівців (44 %), підвищення продуктивності праці в умовах постійного стресу (42 %), керування ризиками, пов'язаними з людьми (41 %), формування інклюзив-

ного виробничого середовища (31%), реінтеграції ветеранів до професійного життя (31%) (Жирній, 2023).

Зміни на ринку праці спричиняють трансформацію вітчизняної системи професійної освіти, що має забезпечити відповідність підготовки фахівців вимогам воєнного ринку праці та перспективам його повоєнного розвитку (рис. 6). Топовими галузями воєнного ринку праці є: оборонна сфера виробництва, промисловість, будівництво, торгівля, державне управління. Найбільш затребуваними визначено професії: технічних фахівців у галузі прикладних наук і техніки, зварювальників, електриків, будівельників, робітників з видобутку корисних копалин, водіїв, операторів дронів. Зростає актуальність підготовки фахівців для відновлювальної енергетики.

Рис. 6. Трансформація вітчизняного ринку освітніх послуг

Мають свою специфіку й галузеві ринки праці. Зокрема, дефіцит робітничих кадрів став системною проблемою українського агробізнесу, де через війну й мобілізацію у 79% компаній критично не вистачає слюсарів, токарів, зварювальників та електриків. На традиційно «чоловічі» професії з високим рівнем фізичного навантаження починають залучатися жінки. Але потреба в персоналі все одно зростає швидше, ніж відбуваються зміни в гендерному балансі аграрного ринку праці (Герцева, 2024).

Є й інша проблемна сторона вітчизняного ринку праці: з'явилася низка професій, попит на які впав так само критично, як зріс на зазначені вище. Наприклад, через війну, небезпеку, суттєве погіршення фінансового забезпечення людей у 2022-2023 рр. значно «просіли» такі галузі як креативні індустрії і туризм (Павлиш, 2023). Відтак, у 2022-2023 рр. значно знизився попит на робітників у сфері туризму і дозвілля. Проте, навіть попри війну, у 2024 р. туристична галузь

уже почала поволі оживати (Топчій, 2024). І тому повоєнна відбудова мусить орієнтуватися на розвиток креативного і туристичного сектору, що має значні перспективи, визначені євроінтеграцією України. Отже, закладам західних регіонів України, до яких релоковано значну частину вітчизняного бізнесу зі сходу країни, доцільно, з одного боку, активізувати підготовку фахівців для задоволення потреб релокованих підприємств і для забезпечення кадрами дефіцитних у воєнний час професій, а з іншого, — зберегти й модернізувати освітні програми за спеціальностями, необхідними для здійснення швидкого повоєнного відновлення галузей, перспективних для України з фінансової та іміджевої точки зору.

Потреби в робітничих кадрах мають певну регіональну специфіку. Так, у Дніпропетровській області критично не вистачає електромонтерів, слюсарів-сантехніків, токарів і швачок (Військ-торги, 2024). На Запоріжжі — електромонтерів, слюсарів, електрогазозварників (Філоненко, 2023), токарів, водіїв (Запорізький обласний центр зайнятості, 2024). На Закарпатті дефіцитними є продавці продовольчих товарів, кухарі, водії автотранспортних засобів, підсобні робітники, швачки (Mukachevo.Net, 2023). На Львівщині бракує швачок, водіїв автотранспортних засобів, слюсарів різних спеціалізацій, електромонтерів, операторів автоматичних та напівавтоматичних ліній верстатів та установок, перукарів, monterів кабельного виробництва, столярів, електрогазозварників, трактористів (Львівський обласний центр зайнятості, 2022). Чернігівському ринку праці дуже бракує водіїв, бетонярів, кранівників, арматурників, підсобних робітників (Горнова & Ігнатенко, 2024). На Волині ринок праці потребує кваліфікованих робітників з інструментом, робітників з обслуговування, експлуатації устаткування, водіїв, слюсарів-ремонтників, слюсарів з ремонту колісних транспортних засобів, електрогазозварників, слюсарів-сантехніків, електро-монтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування і, як і в багатьох інших регіонах, — швачок (Волинський обласний центр зайнятості, 2024). Спільним для регіональних ринків праці є те, що майже в усіх регіонах критично бракує швачок, слюсарів і водіїв.

Попри війну і пов'язані з нею проблеми, у 2024 р. на більшості регіональних ринків праці виявлено позитивні зміни. Зокрема, на 10% більше вакансій запропоновано у Рівненській області і на 10% — у Тернопільській, Закарпатсь-

кій, Чернівецькій та Житомирській областях (РГ. Новини, 2024). Винятком є Харківська область, яка критично постраждала від ударів по енергетичній інфраструктурі (рис. 7).

ОБЛАСТІ З ПОЗИТИВНОЮ ДИНАМІКОЮ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ (квітень 2023 – квітень 2024)	ЗРОСТАННЯ ВАКАНСІЙ
РІВНЕНЬСКА ОБЛАСТЬ	+ 11%
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ	+10%
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ	
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ	
ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ	
ЛІДЕРИ ПО КІЛЬКОСТІ ВАКАНСІЙ (березень–квітень 2024)	ЗРОСТАННЯ
ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС, ТУРИЗМ	+18%
СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ	+15%
РОЗДРІБНА ТОРГІВЛЯ	+12%
РОБІТНИЧІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ, ВИРОБНИЦТВО	+10%
ТРАНСПОРТ, АВТОБІЗНЕС	+10%
ЛОПСТИКА, СКЛАД	+12%

Рис. 7. Відновлення регіональних ринків праці

Варто зазначити, що релокація бізнесу і переміщення закладів освіти дали дуже різні результати. Якщо бізнес завдяки релокації зберігся сам і оживив регіональні ринки, то становище більшості переміщених закладів освіти значно погіршилося (рис. 8).

Рис. 8. Освітні втрати східних регіонів України

Наприклад, у Луганській області упродовж 2014–2022 рр. кількість закладів П(ПТ)О скоротилася з 81 до 26, а після повномасштабного вторгнення підконтрольних Україні закладів освіти залишилося всього 11 (шість професійних ліцеїв, три вищих професійних училища, регіональний центр професійної освіти та один заклад ФПО). Тобто агресія РФ знищила понад 86 % регіонального освітнього фонду. Критичною для регіональної професійної освіти є також втрата 41 % педагогічних кадрів, чисельність яких у 2021/2022 н.р. скоротилася з 845 педагогічних працівників (537 викладачів і 308 майстрів виробничого навчання) до 349 (193 і 156 осіб відповідно). Однак після переміщення вцілілих закладів освіти в безпечні

регіони педагогічних працівників залишилося лише 30 % (257 осіб, зокрема 196 викладачів і 61 майстер).

Схожою є ситуація і в Донецькій області, де за три роки війни 16 закладів освіти припинили свою діяльність, 12 — були релоковані і лише 5 — продовжують свою діяльність. Контингент здобувачів освіти за цей період скоротився на 38 % (з 9994 у 2022 р. до 3798 у 2024 р.). Так само на 38 % зменшилося і число педагогічних працівників (з 1409 у 2022 р. до 536 — у 2024 р.).

Отже, існує низка викликів, з якими переміщеним закладам освіти самостійно не впоратися.

По-перше, це — відсутність юридичного статусу «релокованих закладів освіти», які по-суті самостійно переїхали на більш безпечне місце, не змінюючи своєї юридичної адреси. Для них обласні адміністрації офіційно визначили тимчасові «місця провадження освітньої діяльності на території, підконтрольній українській владі». Тому досі залишаються законодавчо неврегульованими фінансові та юридичні взаємовідносини між закладом П(ПТ)О, до якого переміщено, і закладом П(ПТ)О, який переміщено (питання оренди, розміщення, відшкодування оплати комунальних послуг, передачі у користування матеріальних цінностей) та саме підпорядкування евакуйованих закладів тимчасово окупованій територіальній одиниці. Причому вирішення цієї проблеми має здійснюватися не на регіональному, а на загальнодержавному рівні.

По-друге, існують проблеми формування *регіонального замовлення* на підготовку робітничих кадрів. Так, у Луганській області у 2021 р. обсяг прийому за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник» становив 1785 осіб; у 2022 р. — через обмежену дохідну частину обласного бюджету та відсутню потребу у кваліфікованих робітничих кадрах підприємств області, які вимушено припинили виробництво, регіональне замовлення на підготовку робітничих кадрів було відсутнє; у 2023 р. зусиллями Луганської обласної державної адміністрації обсяг прийому було доведено до 797 осіб, а в 2024 р. — до 730. Тобто, регіональне замовлення на робітничі кадри зменшилося внаслідок війни на 59 %. Це зумовлює потребу в ухваленні для переміщених закладів освіти окремого Порядку формування замовлення на підготовку кваліфікованих робітників.

По-третє, переміщені заклади освіти потребують внесення змін до Порядку надання робочих

мість для проходження здобувачами виробничого навчання і виробничої практики, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 7 червня 1999 р. № 992 (зі змінами), зокрема щодо можливості проходження здобувачами переміщених закладів освіти виробничого навчання та виробничої практики під час воєнного стану у дистанційному форматі.

По-четверте, назріла необхідність розроблення комплексної стратегії кадрового забезпечення переміщених закладів професійної освіти і формування кадрового резерву з урахуванням специфіки роботи в переміщених закладах та перспектив відновлення освітньої мережі на деокупованих територіях. Ключовим фактором успішної реалізації кадрової політики має стати впровадження диференційованої системи соціальної підтримки педагогічних працівників, що включатиме фінансові стимули, компенсацію витрат на оренду житла та інші форми матеріального забезпечення. Такий комплексний підхід створить необхідні передумови для залучення та утримання кваліфікованих кадрів у переміщених закладах освіти, а також сформує мотиваційну базу для повернення педагогів на деокуповані території, особливо з огляду на втрату значною частиною освітян власного житла внаслідок бойових дій.

Отже, заклади освіти, що збереглися завдяки їх переміщенню, — є нині останніми осередками регіональних педагогічних традицій професійної освіти, що гуртують в онлайн-режимі молодь Луганщини, Донеччини та інших областей, розпорошену по всій Україні та за її межами. Тому виникає нагальна потреба у проведенні Комітетом Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій спеціальних слухань для вирішення означених проблем.

Попри війну в Україні було створено необхідне нормативно-правове забезпечення організації професійної освіти в екстремальних умовах: затверджено Положення про внутрішню академічну мобільність здобувачів професійної освіти, які навчаються у закладах професійної освіти України; учнів і педагогів закладів професійної освіти звільнено від загальної мобілізації, що доводить важливість фахівців, підготовлених у системі професійної освіти для функціонування і розвитку держави й суспільства у воєнний час; запроваджено освітню онлайн-платформу «Професійна освіта онлайн» для дистанційного і змішаного навчання; оновлено Типові правила прийому до закладів професійної освіти, щоб спрос-

тити вступ молоді до таких закладів (Радкевич, 2022). Ухвалені зміни дадуть змогу наблизити професійну освіту до потреб воєнного ринку праці. Новації сприятимуть зниженню рівня безробіття та забезпечать швидку перекваліфікацію тих, хто втратив роботу. Отже, наразі існують певні можливості для здобуття професійної освіти за різними траєкторіями і кваліфікаціями:

- здобувати профтехосвіту без повної загальної середньої освіти, яку можна буде отримати в будь-який інший час за кошти бюджету;
- безоплатно отримати другу робітничу професію через 3 роки після отримання попередньої професії (за наявності страхового стажу та вільних місць у закладі);
- здобути за бюджетні кошти освіту за іншою професією до завершення трьох років або за відсутності підтвердженого страхового стажу, якщо за станом здоров'я особа втратила можливість виконувати роботу за отриманою раніше професією, а також для невідкладного забезпечення потреб держави (регіону) у кваліфікованих робітниках;
- зарахування на навчання до закладів професійної освіти (незалежно від місця реєстрації);
- здобуття часткових професійних кваліфікацій із метою підготовки та перепідготовки за короткостроковими програмами під конкретні потреби відбудови країни;
- розподілу державного замовлення не лише на підготовку кваліфікованих робітників, а й на їхню перепідготовку та підвищення кваліфікації (відповідно до сучасних потреб держави).

Крім того, місцеві органи влади отримали повноваження щодо утримання державних закладів професійної освіти до повної передачі в комунальну власність, а також встановлено механізм убезпечення від необґрунтованої реорганізації чи ліквідації закладів професійної освіти протягом 10 років (МОН України, 2022, 20 червня).

Нарешті завершено громадське обговорення довгоочікуваного законопроекту «Про професійну освіту», що містить низку важливих унормувань, орієнтованих на прискорення модернізації вітчизняної професійної освіти, зокрема: підвищення автономії закладів освіти; поширення гнучких форм навчання та індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти; визнання неформального та інформального навчання; розширення академічної мобільності; розроблення державних стандартів і кваліфікацій; створення умов для реалізації принципів доступності професійної

(«Майстер з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики», «Майстер з монтажу, обслуговування, ремонту та налагодження теплових насосів»), *професійні стандарти* (Кравець, 2024, с.3-4), важливі як для системи освіти України («Педагог професійного навчання», «Майстер виробничого навчання», «Методист закладу професійної (професійно-технічної) освіти»), так і для стабілізації воєнного й активізації повоєнного ринку праці («Монтажник систем утеплення будівель», «Косметик», «Перукар (перукар-модельєр)», «Візажист. Візажист-стиліст», «Манікюрник. Педикюрник», «Майстер пошиття одягу» та ін.).

Стабілізації вітчизняного ринку праці в умовах війни сприяє дуальна форма здобуття освіти (рис. 10), для запровадження якої в закладах П(ПТ)О науковцями ІПО НАПН України розроблено низку педагогічних інновацій: методику організації дуальної форми навчання для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування; технологію розвитку соціального партнерства в закладі П(ПТ)О в умовах дуальної форми навчання; дорожню карту для роботодавців з запровадження дуальної форми здобуття освіти; алгоритм проектування освітньо-виробничого середовища закладу П(ПТ)О в умовах дуальної форми навчання.

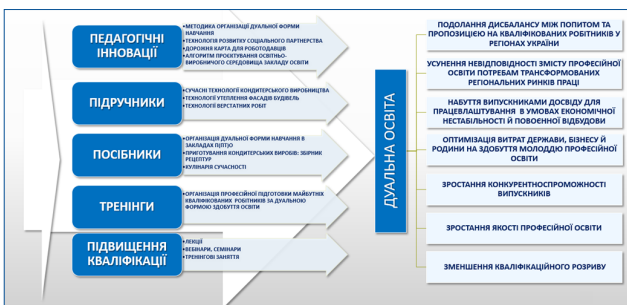

Рис. 10. Дуальна освіта як чинник прискорення повоєнного відновлення України

Для закладів освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців за дуальною формою, оприлюднено низку навчально-методичних видань, а саме: практичний посібник (Герлянд та ін., 2019), три підручники, схвалені для використання в закладах П(ПТ)О (Гайдук, Герлянд, Дрозіч, Кулалаєва & Романова, 2020; Гайдук, Герлянд, Кулалаєва, Півторацька & Пятничук, 2021; Гоменюк, Романов & Шимановський, 2021); створено електронний ресурс (Гайдук, Герлянд, Дрозіч, Кулалаєва & Романова,

Рис. 11. Науково-методичне забезпечення розвитку дуальної освіти

2021); розроблено тренінг-курс для педагогів (Герлянд, Кулалаєва, Романова, Шимановський & Дрозіч, 2019) (рис. 11).

Упровадження цих інновацій і видань дасть змогу закладам освіти суттєво підвищити рівень професійної компетентності та конкурентоспроможності своїх випускників на вітчизняному й міжнародному ринках праці, покращити якість професійного навчання і зменшити кваліфікаційний розрив, знизити державні й родинні фінансові витрати на професійну підготовку молоді за рахунок розвитку державно-приватного партнерства (далі — ДПП) тощо (рис. 12).

Рис. 12. Цифрова трансформація професійної освіти

Потреба воєнного часу в посиленні цифрової культури фахівців і загалом громадян загострила увагу держави, суспільства, науки й освіти на важливості вирішення двох важливих завдань: подолання цифрового розриву та забезпечення модернізації професійної освіти в цифровому вимірі. Вирішення цих завдань має безпосередній вплив на підготовку майбутніх фахівців до здійснення цифрового прориву у стратегічних галузях економіки й суспільному житті, що конче необхідно як для наближення перемоги України, так і для забезпечення прискорених темпів повоєнного відновлення.

Війна в Україні показала пряму залежність економічних досягнень і військових перемог від рівня якості цифрових навичок вітчизняних фахівців. Наприклад, спричинені війною фінансові

проблеми, геополітичні стримування та обмеженість українського арсеналу зброї детермінували виникнення вітчизняного феномену «Армія дронів» або «Сили безпілотних систем» (спільний проєкт Міноборони, Мінцифри, Генштабу ЗСУ, Держспецв'язку та UNITED24), що дав змогу Україні продемонструвати значні перемоги на воєнно-морському напрямі та в посиленні далекобійності української зброї. І тут мова йде не просто про нарощування вітчизняного виробництва дронів. Україна зробила акцент на цифровізації професійної підготовки майбутніх фахівців для всіх сфер економіки країни (рис. 13).

Рис. 13. Розвиток цифрової компетентності дорослих і молоді для посилення цифровізації армії

З огляду на означене, у лютому 2024 р. було затверджено професійний стандарт операторів БПЛА й опубліковано його в реєстрі Національного агентства кваліфікацій (Реєстр кваліфікацій, 2024). Визначено п'ять кваліфікацій за групою професій «Оператор БПЛА»: «Оператор дистанційно керованого безпілотного літального апарата»; «Штурман-коригувальник дистанційно керованого безпілотного літального апарата»; «Оператор доставки вантажів за допомогою дистанційно керованого безпілотного літального апарата»; «Оператор аерофото- та відеозйомки за допомогою дистанційно керованого безпілотного літального апарата»; «Оператор-інструктор дистанційно керованого безпілотного літального апарата», що є підставою для присвоєння військово-облікової спеціальності (DOU, 2024, 31 липня). У квітні 2024 р. в Україні вже функціонувало 23 школи дронів (DEV.UA, 2024, 22 липня), з яких окремі передбачають навчання школярів (DEV.UA, 2024, 17 червня). У травні цього року було акредитовано ТОВ «Український кваліфікаційний центр операторів безпілотних апаратів» (УКЦОБА, 2024) для підтвердження кваліфікаційних вимог.

У процесі цифровізації вітчизняної системи освіти окреслилася виразна гуманістична тенден-

ція, що посилює її суб'єктність. Зокрема, відбулося перенесення нормативно-правових та науково-педагогічних акцентів з розвитку інформаційно-освітнього середовища (що визначає об'єктність освіти) — на розвиток цифрової компетентності і цифрової культури педагогів і здобувачів освіти (що засвідчує її суб'єктність) (Єршов, 2019; 2023, с. 11). Тобто в центрі наукової уваги нині стоїть Людина (освітній менеджер, педагог, здобувач, стейкхолдер), яку необхідно зробити конкурентною на цифровізованому ринку праці та здатною прискорювати повоєнне відновлення країни.

З огляду на це, ІПО НАПН України пропонує закладам професійної освіти (рис. 14):

- інноваційні методики розвитку цифрової та інформаційно-комунікаційної компетентностей педагогів і здобувачів професійної освіти (розроблення SMART-комплексів для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; розвитку професійної компетентності викладачів із застосуванням цифрових технологій; проведення навчальних занять на основі застосування відеоконференцій; створення електронних додатків (портфоліо) навчальних досягнень здобувачів П(П)О; створення та використання інфографіки навчального призначення та освітніх відеофрагментів на заняттях теоретичного та виробничого навчання; підготовки педагогічних працівників професійної освіти до змішаного навчання; проєктування електронних навчальних курсів для системи професійної освіти у воєнний та повоєнний час; організації самостійної роботи);
- електронні ресурси («Система дистанційного навчання Інституту професійної освіти НАПН України»; «Технологія розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання: інструктивно-методичні матеріали для самоосвіти і саморозвитку»; низку SMART-комплексів для професійної підготовки кваліфікованих робітників аграрної, будівельної і машинобудівної галузей);

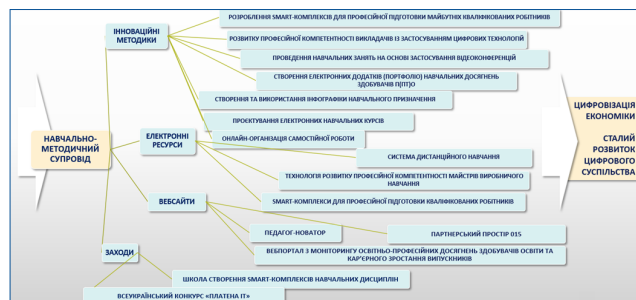

Рис. 14. Розвиток цифрової компетентності педагогів і здобувачів освіти

- вебсайти («Педагог-новатор», «Партнерський простір 015», «Вебпортал з моніторингу освітньо-професійних досягнень здобувачів освіти та кар'єрного зростання випускників»);
- школи для педагогів «Створення SMART-комплексів навчальних дисциплін»;
- всеукраїнський конкурс «Планета IT» (проводиться за сприяння Департаменту професійної освіти МОН України для педагогів, які здійснюють діяльність у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої і вищої освіти, працівників навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти).

З цими педагогічними інноваціями заклади освіти можуть ознайомлюватися на сайті Інституту і в Електронній бібліотеці НАПН України (рис. 15).

Рис. 15. Науково-методичне забезпечення розвитку цифрової компетентності педагогів і здобувачів професійної освіти

Ми з Вами є свідками й учасниками найбільшої за часи існування Незалежної України трансформації змістової парадигми освіти. Пандемія COVID-19 і повномасштабна війна РФ проти України спричинили кардинальні зміни у пріоритетних напрямках розвитку змісту професійної і фахової передвищої освіти, фокусуючи увагу науково-педагогічної спільноти на необхідності розвитку у майбутніх фахівців готовності і здатності особисто впливати на зміцнення екологічної, енергетичної й економічної безпеки та незалежності держави (Radkevych, & Yershova, 2022) (рис. 16).

Рис. 16. Трансформація змістової парадигми професійної освіти

На початку XXI століття цивілізований світ не лише усвідомив масштаби, але й відчув наслідки нехтування питаннями екологічної безпеки на всіх її рівнях — планетарному, національному, особистісному (рис. 17). Варто визнати, що якими б глобальними не були екологічні проблеми, вирішення їх має починатися з особистісного рівня фахівця, на якому формується його екологічна свідомість, екологічні цінності, екологічна культура, і за який несе відповідальність освітня політика країни та вибудована державою система професійної освіти.

Рис. 17. Екологізація професійної освіти

Відтак, до актуальних завдань ІПО НАПН України має бути включено розроблення й широке впровадження педагогічних інновацій з розвитку екологічної компетентності педагогів і здобувачів освіти, професійних стандартів і відповідних комплексів навчально-методичного забезпечення нових професій (рис. 18).

Рис. 18. Розвиток екологічної компетентності педагогів і здобувачів освіти

За сучасних умов очевидно, що енергетична безпека України є одним із найважливіших елементів національної безпеки і невід'ємною складовою енергетичної безпеки Європи. Підготовка фахівців для прискорення енергетичного переходу є завданням Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року і має стати відповіддю вітчизняної професійної освіти на російську агресію щодо України та використання експортованих росією енергетичних ресурсів як інструмента політичного шантажу.

Наголосимо, що формування енергоефективної компетентності педагогів і здобувачів професійної освіти є пріоритетним завданням функціонуючого в Інституті Центру енергоефективності, до співпраці з яким ми запрошуємо всі заклади професійної освіти.

Науковці Центру консультують педагогів з упровадження методик формування енергоефективної компетентності майбутніх фахівців і навчального курсу «Основи енергоефективності»; проводять вебінари й заняття на курсах підвищення кваліфікації за такими напрямками, як: участь закладу освіти у зміцненні екологічної та енергоефективної безпеки України; забезпечення екологізації змісту освіти та підготовки фахівців для сфери відновлювальної енергетики; підготовка фахівців інноваційного типу для діяльності в особливих умовах розвитку суспільства; розвиток енергоефективної та екологічної компетентностей педагогів і здобувачів освіти; вдосконалення професійної підготовки майбутніх майстрів з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики в закладах П(П)О тощо.

Виявлені в період війни морально-етичні проблеми вітчизняної законодавчої, виконавчої, місцевої влади та потреба в консолідації суспільства для прискорення повоєнного відновлення країни ставлять перед професійною освітою завдання щодо підготовки фахівців, здатних не лише виконувати певні трудові функції, але й генерувати нові ідеї та брати особисту участь у створенні та впровадженні інноваційних технологій задля відновлення й розвитку вітчизняної економіки. Очевидно, що це потребує докорінної зміни вітчизняної парадигми соціогумантарної підготовки майбутніх фахівців (рис. 19).

Рис. 19. Зміна парадигми соціогумантарного розвитку професійної освіти

Ураховуючи означені тенденції, колектив ІПО НАПН України зосереджує свій науковий потенціал на розробленні і впровадженні інноваційних методик (професійної орієнтації, кар'єрного,

психологічного, правового, юридичного, економічного консультування педагогів і здобувачів освіти). На волонтерських засадах проводить вебінари із захисту ментального здоров'я педагогів і здобувачів професійної освіти у воєнний час; надає консультації з організації інклюзивної професійної освіти, громадянської освіти й патріотичного виховання тощо (рис. 20).

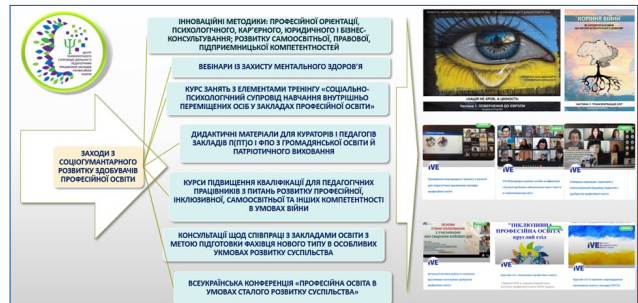

Рис. 20. Консультування педагогів з питань соціогумантарного розвитку здобувачів професійної освіти

Війна в Україні сфокусувала увагу освітніх менеджерів, педагогів і практиків на феномені «самозарадність» (Єршова, 2024а; 2024б), що став трендом вітчизняної професійної освіти воєнного часу. Цей стародавній український національний феномен актуалізований війною і значними втратами української держави, оснований на здатності людини й суспільства «давати собі раду» (рис. 21). Він орієнтований на формування покоління самозарадних фахівців для підвищення ефективності українського суспільства, збереження його ментального здоров'я та зміцнення демократії.

Рис. 21. Розвиток самозарадності здобувачів професійної освіти

Трансформація мети професійної освіти полягає в тому, що відбувається переміщення акценту, вкоріненого у свідомість українців у часи бездержавності, з твердження «учитися, щоб отримати робоче місце» на гасло «вчитися, щоб створювати робочі місця». Таким чином, випускник системи професійної освіти перестає бути «гвинтиком» вітчизняної економіки, набуваючи статусу її «рушія» (рис. 22). Цей соціально-педагогічний феномен є для українців архітиповим і потребує спеціальних досліджень із про-

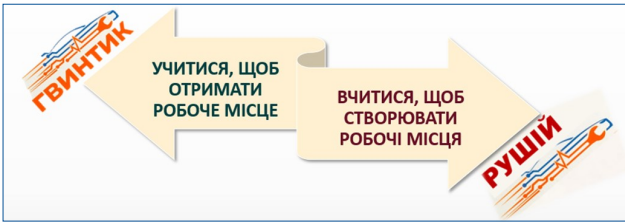

Рис. 22. Трансформація мети професійної освіти

блем соціогумантарного розвитку професійної освіти (Єршова, 2018, с.159).

Для розвитку самозарадності здобувачів професійної освіти науковці ІПО НАПН України пропонують нову парадигму (Базиль & Орлов, 2023), концепцію (Базиль, 2023), модель (Закатнов, 2023) і принципи (Yershova, 2024) консультування з молодіжного підприємництва, а також — низку відповідних методик (рис. 23), що орієнтовані на організацію в закладах освіти консультування з підготовки здобувачів професійної освіти до відкриття й ведення власної справи в умовах розвитку малого бізнесу, та оприлюднені у виданнях, що перебувають у вільному доступі.

Рис. 23. Консультування з молодіжного підприємництва – для розвитку самозарадності майбутніх фахівців

Одним із пріоритетних напрямів досліджень ІПО НАПН України є розвиток ДПП у сфері професійної освіти (Radkevych, 2024) та організація консультування керівників закладів освіти і стейкхолдерів з питань: ефективного управління та розвитку партнерства; організації професійного розвитку керівників, науково-педагогічних,

Рис. 24. Педагогічні інновації з розвитку управлінської компетентності керівників і педагогів закладів професійної освіти

педагогічних працівників закладів освіти на курсах підвищення кваліфікації та під час планових масових заходів. Науковці пропонують більш сміливо впроваджувати в систему професійної освіти дієві педагогічні механізми розвитку управлінської і правової компетентностей педагогів і керівників закладів освіти, зокрема: технології, методики, алгоритми, а також практичні посібники з аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку ДПП і кращих технологій для його запровадження в закладах освіти України (рис. 24).

22 червня 2022 р. Європейська Рада прийняла історичне рішення визнати євроінтеграційну перспективу України. У грудні 2023 р. МОН України затвердило Дорожню карту європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 р., що узгоджується з цілями Угоди про асоціацію Україна – ЄС (2014) (Міністерство закордонних справ України, 2021), та визначає актуальні завдання нашої держави на шляху до підготовки переговорів щодо повноцінного членства України в ЄС.

Дорожня карта визначає три стратегічні цілі (рис. 25), що передбачають адаптацію освітнього законодавства, вивчення досвіду і прийняття цінностей ЄС.

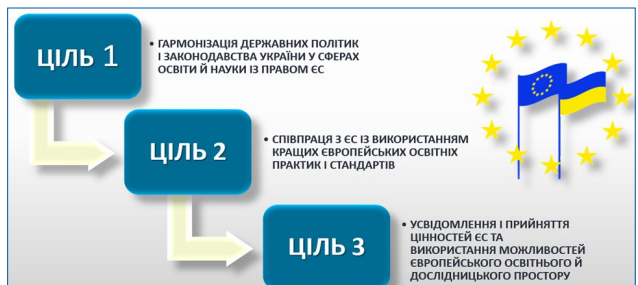

Рис. 25. Дорожня карта євроінтеграції України до освітнього і дослідницького простору ЄС

Серед основних показників результативності *першої стратегічної цілі* — комунікація з громадянським суспільством щодо перспектив і можливостей інтеграції України до європейського освітнього і дослідницького простору, адвокація

бутності і державницьких інтересів. В умовах зтяжної війни і складної ситуації на вітчизняному ринку праці негармонійний підхід до розвитку наднаціональних і національних цінностей, з одного боку, заважатиме залученню кваліфікованих кадрів з країн ЄС для прискорення відновлення України, а з іншого, — провокуватиме збільшення відтоку потенційних здобувачів освіти і вітчизняних кваліфікованих фахівців до країн ЄС, що посилюватиме демографічну і кадрову кризу в Україні. Отже, розвиток таких феноменів, як академічна мобільність, подвійні освітні програми і дипломи, узгодження Національної рамки кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій тощо мають супроводжуватися одночасним посиленням ефективності систем: соціального захисту здобувачів освіти і працюючих громадян, мотивації української молоді й дорослих до здобуття освіти і працевлаштування на батьківщині, стимулювання іноземних фахівців для роботи в Україні.

Відтак, сучасна система професійної освіти України має дбати водночас про розв'язання трьох стратегічних завдань: підвищення стійкості фахівців та економіки країни під час війни; прискорення повоєнного відновлення; посилення євроінтеграції для забезпечення подальшого сталого розвитку українського суспільства (рис. 29).

Рис. 29. Професійна освіта для безпеки, відновлення і сталого розвитку

Українські педагоги, науковці і здобувачі освіти захищені від безпосередньої участі у бойових діях своїм стратегічним призначенням — створювати гідні умови для переможного поступу наших воїнів на передовій, забезпечувати внутрішню боротьбу за якість нашого протистояння ворогу на внутрішніх і зовнішніх фронтах (ідеологічному, економічному, геополітичному). Результатами їх діяльності мають бути — якість інновацій, ефективність їх упровадження, фаховість, конкурентність і самозарядність нашої молоді — вихованої в душі свободи і справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 015 — Партнерський простір (2024). Головна. <https://015.org.ua/>
- Аніщенко, В.М., Артюшина, М.В., Герлянд, Т.М., Кулалаєва, Н.В., Романова, Г.М., Шимановський, М.М., & Смирнова, І.М. (2019). *Теорія і практика проектного навчання у професійно-технічних навчальних закладах* : монографія (Н.В. Кулалаєва, ред.). Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/718498/>
- Аніщенко, В.М., Артюшина, М.В., Герлянд, Т.М., Кулалаєва, Н.В., Шимановський, М.М., Вайнтрауб, М.А., Гоменюк, Д.В., & Пятничук, Т.В. (2018). *Проектна діяльність учнів професійно-технічних навчальних закладів: тренінг курс* : навчальний посібник (Н.В. Кулалаєва, ред.). Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712110/>
- Армія Дронів (2024). Головна. [Facebook Page]. Facebook. https://www.facebook.com/army.of.drones/?locale=uk_UA
- Базиль, Л. (2023). Концепція консультування з молодіжного підприємництва у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7(131), 180-196. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2023.07/180-196>
- Базиль, Л., & Орлов, В. (2023). Концептуально-парадигмальні виміри підготовки здобувачів професійної освіти до молодіжного підприємництва. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету Імені Олександра Довженка*, 3(53), 31-39. <http://visn-ped.gnpu.edu.ua/index.php/uk/arkhiv-publikatsij>
- Бородієнко, О.В., Пуховська, Л.П., Леу, С.О., Шимановський, М.М., Кравець, Ю.І., & Мельник, О.В. (2017). *Професійні навчальні заклади в країнах Європейського Союзу* : практичний посібник (В.О. Радкевич, ред.). Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711447/>
- Бородієнко, О.В., Пуховська, Л.П., Радкевич, В.О., Радкевич, О.П., Леу, С.О., Артемчук, В.В., Базелюк, Н.В., & Корчинська, Н.М. (2018). *Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід* : монографія. Київ: ІПТО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711545/>
- Бородієнко, О.В., Радкевич, О.П., Базелюк, О.В., & Шимановський, М.М. (2019). *Законодавче забезпечення розвитку систем професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу* : практичний посібник. Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741964/>
- Бородієнко, О.В., Рябова, З.В., & Радкевич, О.П. (2021). *Проектний менеджмент у закладах професійної (професійно-технічної) освіти* : практичний посібник. Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734033/>
- Бубнова, М. (2024, 22 лютого). *На ці чотири професії у Дніпрі дефіцит: кому потрібна робота — навчаться, кого треба — забронюють*. 056. Сайт міста Дніпра. <https://www.056.ua/news/3737285/na-ci-cotiri-profesii-u-dnipri-deficit-komu-potribna-robota-navcat-kogo-treba-zabronuut>

- Війна та освіта. Два роки повномасштабного вторгнення. Бриф за результатами дослідження. (2024). Київ. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Bryf.Viyna.ta.osvita.Dva.roky.povnomasshtabnoho.vt.orhnennya.2024.ukr-10.02.2024.pdf>
- Волинський обласний центр зайнятості (2024). *Ринок праці: хто потрібен роботодавцям Волині?* <https://vol.dcz.gov.ua/anonspodiyu/rynok-praci-htopotriben-robotodavcyam-volyni>
- Гайдук, О.В., Герлянд, Т.М., Дрозіч, І.А., Кулалаєва, Н.В., & Романова, Г.М. (2020). *Сучасні технології кондитерського виробництва*: підручник. Київ: ІПТО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723902/>
- Гайдук, О.В., Герлянд, Т.М., Дрозіч, І.А., Кулалаєва, Н.В., & Романова, Г.М. (2021). *Приготування кондитерських виробів*: збірник рецептур. Київ: ІПТО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742386/>
- Гайдук, О.В., Герлянд, Т.М., Кулалаєва, Н.В., Півторацька, Н.В., & Пятничук, Т.В. (2021). *Технології утеплення фасадів будівель*: підручник. Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729507/>
- Герлян, Т.М., Кулалаєва, Н.В. Пащенко, Т.М., Романова, Г.М., & Романов, Л.А. (2016). *Веб-квест у професійному навчанні*: методичні рекомендації. Київ: ІПТО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712105/>
- Герлянд, Т., Кулалаєва, Н., Романова, Г., Шимановський, М., & Дрозіч, І. (2019). *Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти*: практичний посібник (Н.В.Кулалаєва, ред.). Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718500/>
- Герлянд, Т., Кулалаєва, Н., Романова, Г., Шимановський, М., & Дрозіч, І. (2019). *Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практичний посібник*. Житомир: «Полісся».
- Герцева, Д. (2024, 7 серпня). *Ринок праці в аграрному секторі потерпає від дефіциту кадрів: названо найбільш потрібні спеціальності*. OBOZ.UA. <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/rinok-pratsi-v-agrarnomu-sektori-poterpaє-vid-defitsitu-kadriv-nazvano-najbilsh-potribni-spetsialnosti.htm>
- Гоменюк, Д.В., Романов, Л.А., & Шимановський, М.М. (2021). *Технології верстатних робіт*: підручник. Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729506/>
- Горбік, В. (2024, 12 квітня). 23 школи дронів, які допоможуть навчитись керувати безпілотником. Куди звернутись, щоби стати оператором БПЛА. DOV.ua. <https://dev.ua/news/shkoly-droniv#title0>
- Горнова, В., & Ігнатенко, Л. (2024, 29 липня). *Дефіцит працівників на Чернігівщині*. Суспільне Чернігів <https://suspiilne.media/chnihiv/801279-deficit-pracivnikiv-na-chnihivsinii-aki-vakansii-zatrebuvani-na-rinku-praci/>
- Держстат (2024 а). *Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні*. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/osv_rik/arch_pto_u.htm
- Держстат (2024 б). *Мережа та діяльність закладів освіти*. <https://stat.gov.ua/uk/datasets/merezha-tadiyalnist-zakladiv-osvity-0>
- Еразмус+. (2023, 24 травня). *Майстер-клас «Підготовка грантових заявок та ведення грантових проєктів»*. <https://erasmusplus.org.ua/news/majster-klas-pidgotovka-grantovyh-zayavok-ta-vedennya-grantovyh-proektiv-24-05-2023-onlajn/>
- Європейський простір (2019, 11 липня). *Грантові програми ЄС: нотатки з ярмарку грантів у сфері культури*. <https://euprostor.org.ua/practices/141131>
- Єдина державна електронна база з питань освіти. (2024 а). *Заклади професійної (професійно-технічної) освіти*. <https://registry.edbo.gov.ua/prof>
- Єдина державна електронна база з питань освіти. (2024 б). *Заклади фахової передвищої освіти*. <https://registry.edbo.gov.ua/fahova-peredvisha-osvita/>
- Ершов, М.-О. (2023). *Тенденції розвитку ІТ-освіти в незалежній Україні*: монографія. Київ: «Видавництво Людмила». <http://eprints.zu.edu.ua/38844/>
- Ершов, М.-О. (2019). Сучасні проблеми формування цифрової компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти. У В.Г.Кремень, & О.І.Ляшенко, ред., *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р.* (с. 9-85). Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.
- Ершова, Л. (2024 а). Самозарадність фахівця як фактор розвитку молодіжного підприємництва і повоєнного відновлення України. *Інноваційна професійна освіта*, 1(14), 146-148. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/2022-1/article/view/304/277>
- Ершова, Л. (2024б). Самозарадність фахівця як соціогуманітарний феномен впливу на повоєнне відновлення України. У О.Й.Дем'янюк, ред. *Орієнтири національної освіти в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2024р.)*, (с. 147-150). Луцьк: ВІППО.
- Ершова, Л. (2018). Від купця – до підприємця: трансформація цінностей української економічної еліти в ХІХ – на початку ХХ століття. *Науковий вісник Інституту професійної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, 154-161. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.154-161>
- Жирний, К. (2023, 18 жовтня). Кого братимуть на роботу в Україні у наступні 4 роки: названо найбільш затребувані професії. *Уніан*. <https://www.unian.ua/economics/other/rinok-praci-v-ukrajini-kogo-bratimut-na-robotu-u-2024-2027-rokah-12429063.html>
- Закатнов, Д. (2023). Психолого-педагогічне обґрунтування моделі консультування з молодіжного підприємництва для повоєнного відновлення економіки України. *Інноваційна професійна освіта*, 2(9), 387-391. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/2022-1/issue/view/10>

- Запорізький обласний центр зайнятості. (2024). *Барометр професій*. <https://zap.dcz.gov.ua/publikaciya/barometr-profesiy-33>
- Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України. (n.d.). *Всеукраїнський конкурс на кращий електронний освітній матеріал або ресурс «Планета ІТ»*. <https://ivet.edu.ua/planeta-it/>
- Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України. (2023). *Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні*. <https://ivet.edu.ua/novi-mehanizmu-upravlinnya-na-osnovi-p/>
- Кауфманн, Д. (2023, 21 червня). Дефіцит на німецькому ринку праці: кого і де бракує? *DW*. <https://www.dw.com/uk/deficit-na-nimeckomu-rinku-praci-kogo-i-de-brakue/a-65989696>
- Кириченко, Ю. (2024, 11 січня). *Найбільш дефіцитні професії у Польщі у 2024 році*. Наш вибір. Портал для українців у Польщі. <https://naszwybir.pl/najbilsh-defitsytni-profesiyi-u-polshhi-u-2024-rotsi/>
- Кравець, С.Г. (2024). Центр сучасних професій і технологій навчання інституту професійної освіти НАПН України як осередок партнерської взаємодії: Доповідь на засіданні Вченої ради Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, 27 травня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(1), 1-9. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6147>
- Львівський обласний центр зайнятості. (2022, 8 серпня). *Дефіцитні вакансії: кому на Львівщині складно працевлаштуватися?* <https://rada-trostryanets.gov.ua/deficytni-vakansiyi-komu-na-lvivshhyni-skladno-praczevlashtuvatsya/>
- Михайлова, К. (2024, 7 травня). Вакансій все більше, а конкуренція падає – яким був ринок праці України у квітні 2024. *The Page*. <https://thepage.ua/ua/news/v-ukrayini-znachnij-deficit-kadriv-stan-rinku-praci-u-kvitni-2024-infografika>
- Міністерство економіки України (2024, 18 жовтня). *Бізнес отримує можливість безпосередньо впливати на підготовку потрібних фахівців, — Тетяна Бережна*. <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d831c92a-8dd3-4979-ba55-3f5e3562eed&title=PotribnikaFakhivtsiv&isSpecial=true>
- Міністерство закордонних справ України. (2021, 5 серпня). *Угода про асоціацію між Україною та ЄС*. <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 14 листопада). *Основні здобутки професійної освіти до повномасштабного вторгнення РФ та в умовах воєнного стану*. <https://mon.gov.ua/news/osnovni-zdobutki-profesijnoi-osviti-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-ta-v-umovakh-voennogo-stanu>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 20 червня). *Українці зможуть безоплатно здобувати профтехосвіту повторно*. <https://mon.gov.ua/news/ukraintsi-zmozhut-bezoplatno-zdobuvati-proftekhsosvitu-povtorno>
- Міністерство освіти і науки України. (2023, 11 грудня). *Про затвердження дорожньої карти європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року* (1501). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1501729-23>
- Павлиш, О. (2023, 2 травня). Податки від туристичної галузі за 1 квартал 2023 р. *Українська правда: Економічна правда*. <https://epravda.com.ua/news/2023/05/2/699702/>
- Павлиш, О. (2024, 10 січня). Міжнародна організація праці прогнозує зростання безробіття у світі цього року до 5,2 %. *Українська правда: Економічна правда*. <https://epravda.com.ua/news/2024/01/10/708614/>
- Попова, В.В. (2023). Чинники та умови розвитку державно-приватного партнерства у сфері професійної (професійно-технічної) освіти для відновлення економіки України У *Інноваційні практики наукової освіти: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 6-12 грудня 2023 року)*, (с. 642-649). Київ: Інститут обдарованої дитини. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738637>
- Пригодій, М.А. (2024). Реалізація профільної середньої освіти професійного спрямування у закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Наукова доповідь на пленарному засіданні методологічного семінару «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації», 4 вітня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(1), 1-6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6112>
- Радкевич, В. (2023). Публічно-приватне партнерство у професійній освіті європейських країн: провідні тенденції розвитку. *Professional Pedagogics*, 2(27), 14-28. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.27.14-28>
- Радкевич, В.О. (2022). Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти в умовах сучасних викликів. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1-15. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4218>
- Радкевич, В.О., Бородієнко, О.В., Пуховська, Л.П., Самойленко, О.А., Радкевич, О.П., & Базелюк, Н.В. (2020). *Проектна діяльність у системі професійної (професійно-технічної) освіти: практичний посібник*. Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724042/>
- Радкевич, В., & Єршова, Л. (ред.) (2023). *Інститут професійної освіти НАПН України (2018-2022): довідник*. Київ: Видавництво Людмила.
- Радкевич, В.О., Пуховська, Л.П., Бородієнко, О.В., Радкевич, О.П., Базелюк, Н.В., Корчинська, Н.М., & Леу, С.О. (2018). *Системи оцінювання якості професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: монографія* (В.О. Радкевич, О.В. Бородієнко, ред.). Житомир: «Полісся». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721252/>
- Реєстр кваліфікацій (2024). *Оператори безпілотних авіаційних систем*. <http://surl.li/onasrx>
- Романова, Г. (ред.) (2019). Підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до розроблення та застосування проектних

- технологій професійного навчання: тренінг курс. Навч. посібник. Київ: ІПТО НАПН України.
- Рябова, З.В. (2023). Технологія використання моделі державно-приватного партнерства в професійній освіті. *Інноваційна професійна освіта*, 2(9), 250-252. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/2022-1/article/view/235/207>
- Сабадишина, Ю. (2024, 17 червня). Школярів 10-11 класів навчатимуть керувати дронами, орієнтуватися на місцевості й стріляти. *DOV.ua*. https://dou.ua/lenta/news/new-course-in-ukrainian-schools/?from=similar_posts
- Сабадишина, Ю. (2024, 31 липня). В Україні запрацював професійний стандарт для операторів БПЛА. Є 5 кваліфікацій і повний перелік навичок. *DOU.ua*. <https://dou.ua/lenta/news/drone-operator-skills/>
- Слатвінська, О.А., Пуховська, Л.П., Леу, С.О., Радкевич, О.П., & Шимановський, М.М. (2016). *Тезаурус професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу*. Київ: ІПТО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710535/>
- Топчий, О. (11 листопада, 2024). В Україні зросли податкові надходження від туристичної галузі: хто приніс найбільше? *Уніан*. <https://www.unian.ua/tourism/news/v-ukrajini-zrosli-podatkov-i-nadhozhen-nya-vid-turistichnoji-galuzi-hto-prinis-naybilsh-12452952.html>
- Український кваліфікаційний центр операторів безпілотних апаратів (УКЦОБА) (2024). *Головна*. <https://uqcuvo.org/>
- Філоненко, Е. (2023, 22 квітня). У Запорізькій області найзатребуваніші робітничі професії та фахівці з вищої освітою. *Суспільне Запоріжжя*. <https://suspilne.media/zaporizhzhia/453333-u-zaporizkij-oblasti-najzatrebuванisi-robotnichi-profesii-ta-fahivci-z-visou-osvitou-centr-zajnatosti/>
- Фонд Східна Європа. (2024, січень). *Огляд програм Європейського Союзу, доступних для заявників з України*. <https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/Posibnyk-Oglyad-program-YES-dostupnyh-dlya-zayavnykiv-z-Ukrai-ny.pdf>
- Хмельницька, В. (2024). Чехія заробила на українських біженцях 4,4 мільярда крон за пів року. *TCH*. <https://tsn.ua/svit/chehiya-zarobila-na-ukrayinskih-bizhencyah-4-4-milyarda-kron-za-piv-roku-zmi-2660661.html>
- Швадчак, А., & Коханій, М. (2024). Типові помилки при передачі закладів професійної (професійно-технічної) освіти з державної у комунальну власність. Як їх уникнути? *Децентралізація*. <https://decentralization.ua/news/18602>
- Cedos. (2024, 4 червня). *Як подавати заявки на програми фінансування ЄС: можливості для громад*. <https://cedos.org.ua/events/yak-podatuy-zayavku-na-programy-finansuvannya-yes-mozhlyvosti-dlya-gromad/>
- DW. (2024, 19 квітня). *Робота в Німеччині: яких фахівців бракує?* [Відео]. <https://www.dw.com/uk/robotav-nimeccini-akih-fahivciv-brakue-19042024/video-68464328>
- Ed-Era. (n.d.). *Угода про асоціацію Україна-ЄС*. <https://ed-era.com/projects/eu-agreement/>
- Mukachevo.Net. (2023, 2 серпня). *ТОП-5 найбільш затребуваних професій на Закарпатті*. https://mukachevo.net/news/top-5-naybilsh-zatrebuванiykh-profesiy-na-zakarpatti_5386402.html
- Radkevych, V., & Yershova, L. (2022). Status of preparedness of vocational education system to counter real and potential threats to national security and national interests of Ukraine in the conditions of external and internal challenges. *Professional Pedagogics*, 1(24), 4-17. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.4-17>
- Radkevych, V. (2024). Modern mechanisms for the development of public-private partnerships in vocational (vocational and technical) education in the post-war period. *Professional Pedagogics*, 1(28), 1-11. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.1-11>
- UA.PL. (2023, 21 грудня). *Найбільш затребувані професії у Польщі: прогноз на 2024 рік* <https://ua.pl/naybilsh-zatrebuванi-profesii-u-polshchi-prohnoz-na-2024-rik>
- Yershova, L. (2024). Principles of counseling vocational education students on youth entrepreneurship. *Professional Pedagogics*, 1(28), 69-79. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.69-79>

DEVELOPMENT OF NATIONAL VOCATIONAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF WAR, POST-WAR RECOVERY AND UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

Scientific report at the methodological seminar of NAES of Ukraine "Development of National Vocational Education in the Context of War, Post-War Recovery, and Ukraine's European Integration" on November 21, 2024

Valentyna Radkevych

DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The research report presents three main aspects of the development of vocational education in Ukraine: the functioning in war conditions, the role in the post-war recovery of the country and the tasks of integration into the EU educational and research area. The author analyses the transformation of labour markets and educational services in the field of vocational and pre-higher education caused by the war. The reasons for the increased participation of the private sector in vocational education of workers are substantiated. The article describes the geopolitical and national*

challenges of the national labour market (acute shortage of workers in the EU countries; critical emigration of labour resources from Ukraine; a significant percentage of Ukrainians adapted to European labour markets during the war) and shows the transformation of the national vocational education system (the need to meet the requirements of the military labour market, preservation of unpopular martial law specialties, opening of new professions and development of appropriate professional standards to accelerate the country's post-war recovery). It also describes the personnel specifics of regional labour markets and the problems of internally displaced educational institutions and highlights the peculiarities of introducing specialised secondary education and transforming the content paradigm of vocational education. Special attention is paid to the activities of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine on scientific and methodological support for the modernization of vocational and specialized pre-higher education (development and implementation of innovative methods and technologies; preparation of scientific, educational, production-practical and reference products; holding of mass events and experimental work in educational institutions, etc.) to prepare future specialists for the post-war recovery of the country (development of digital, ecological, energy-efficient, legal, self-educational, career, entrepreneurial and other competencies). The attention is focused on the importance of a fundamental change in the national paradigm of socio-humanitarian education of future specialists, as well as on more active development of public-private partnership. The article presents the scientific achievements of the Institute's scholars on the study of European experience in the development of the vocational education system, its analysis and implementation in modern educational practice of Ukraine.

Keywords: vocational education; labour market; educational services market; European integration; digitalisation; environmental protection; energy efficiency; educational and scientific research area.

Дата публікації: 7 грудня 2024 р.